

hazreti
peygamber'i
sanatla
anlatmak

Sakarya Büyükşehir Belediyesi
Kültür ve Sosyal İler Dairesi Başkanlığı
Sakarya Kitaplığı / Yayın No: 42

Düzenleme Kurulu

İbrahim Aktürk

SBB Kültür ve Sosyal İler Dairesi Başkanı

M. Fatih Andı

FSMV Rektörü

Yılmaz Dacıoğlu

SA Fen-Edebiyat Fakültesi Dekanı

Adem Turan

SBB Kültür ve Sanat Őube Mdr

Editörler

Serkan Akdeniz

Talip Avcı

Grafik Tasarım / Mizanpaj

Mücahit Kofoğlu

Hat

Ali Toy

Baskı

Burak Ofset

ISBN

978-605-9978-13-2

Birinci Basım / Adapazarı, 2018

İletiŐim

www.sakarya.bel.tr

kultur.sanat@sakarya.bel.tr

[@sakaryakultur](https://twitter.com/sakaryakultur)

Klâsik Türk Edebiyatında Yüz Hadesleri Hazırlayan Sebepler ve Manzum Yüz Hadisler

PROF. DR. NİHAT ÖZTOPRAK

Bilindiği gibi Hz. Peygamberin söz, fiil ve takrirlerine hadis denir.¹ Hadîs, Kur'ân-ı Kerîm'den sonra İslâm'ın ikinci önemli kaynağı durumundadır. Bu kaynağı bizlere aktaran ashâbtır. Onlar, Hz. Peygamber ile sürekli bir arada bulunarak, onun hareketlerini yakından takip etmiş, sözlerini dikkatle dinleyerek sünnetini sıhhatli bir şekilde öğrenmişlerdir. Büyük bir titizlikle elde edilip ezberlenen ve yazılan hadisler yine aynı özenle bir araya getirilmiş ve günümüze kadar intikal ettirilmiştir.

Başlangıçta Kur'ân'dan başka bir şeye düşkünlük gösterilmemesi için Hz. Peygamber, hadislerin yazılmasına müsaade buyurmamıştı.² Bu ve daha başka sebeplerden dolayı Kur'ân-ı Kerîm'i ezberlemeye alışmış bulunan ashâb hadisleri de ezberlemişlerdi. Ancak, Kur'ân-ı Kerîm âyetlerinin ekserisi nâzil olup, birçok hâfız tarafından ezberlendikten ve artık başka bir şeyle karışması hususundaki endişe ortadan kalktıktan sonra Hz. Peygamber hadislerin yazı ile tespitine müsaade etmiştir.³

Hadislerin öğrenilmesini, ezberlenmesini ve öğretilmesini tavsiye eden çok sayıda hadis vardır. Bunlardan biri kırk hadis öğrenmeyi teşvik eden hadistir.

من حفظ عليّ امّتي حديثا من امر دينها بعثه الله في زمرة الفقهاء والعلماء

Hadiste mealen şöyle buyruluyor: “Ümmetim için din emirlerine dair kırk hadis hıfzedeni Allâhu Teâlâ, kıyamet gününde fakihler ve âlimler arasında diriltir.”⁴

İşte bu hadisten sonra Hz. Peygamberin bu hadisindeki müjdesine nail olmak için birçok âlim ve şair asırlardan beri adeta birbiriyle yarışarak kırk hadis ihtiva eden eserler tertip etmiş ve edebiyat tarihinde bir türün ortaya çıkmasına vesile olmuşlardır.

Türk edebiyatında kırk hadisler üzerine Abdülkadir Karahan bir doktora çalışması yapmış ve çok sayıda kırk hadis yazıldığını tespit etmiştir.⁵ Bunların önemli bir kısmı manzumdur.

İslam tarihinde ilk kırk hadis örnekleri Arap ve Fars edebiyatında görülmektedir. Bunlardan Türk edebiyatına en çok tesir edenler ise Molla Câmî (öl.1492)'nin *Hadis-i Erba'in* (Çihl Hadis) ve Nevevî (öl. 1277)'nin *el-Erba'unü'n-Neveviyye*'sidir. Bir çok şairimiz bu iki eseri Türkçeye nazmen serbest bir şekilde tercüme etmiştir. Bilhassa Molla Câmî'ninki daha çok tercih edilmiştir. Karahan'ın tespitlerine göre Türk edebiyatında 80 manzum kırk hadis tercümesi vardır.⁶ Karahan'ın bu tespitten sonra da kırk hadis tercümeleri bulunmuş ve bunların çoğu yayımlanmıştır. Onlar da dahil edildiğinde 100 civarında bir sayı ortaya çıkar.

40 hadislerin ortaya çıkış sebebi elbette yukarıda sözü edilen hadis-i şeriftir. Ancak Hz. Peygamber, başka bir rakam değil niçin 40 demiş merak konusudur. 40 sayısının farklı etkin bir değeri olmalıdır. Bilindiği üzere Hz. Peygambere 40 yaşında nübüvvet verilmiştir. Hz. Ömer 40. müslümandır ve

onun katılımıyla birlikte müslümanlar islamı daha açık anlatmaya başlamışlardır. Yani 40 kişi olmak bir dava için önemlidir. Zekat miktarı malın 1/40'dır. Ayrıca halk arasında ölümün 40. günü, doğumdan sonra 40 gün hem anne hem bebek için bir dönüm noktasıdır. Birine 40 kere deli denirse deli olur vs. 40 ile ilgili hem islam kültüründe hem Türk kültüründe kırkın değerini ortaya koyan çeşitli inanç ve gelenekler vardır.⁷ Kırk sayısının tercihinde herhalde bunların da etkisi vardır.

Yüz Hadisleri Hazırlayan Sebepler

Yüz hususunda da 40'a benzer bir durum söz konusudur. Her şeyden önce belirtmek gerekir ki yüz hadislerin yazılma sebebi de Hz. Peygamberin 40 hadis öğrenilmesi ve öğretilmesiyle ilgili söylediği hadis-i şerife dayanmaktadır. Bazı şairler ve âlimler daha fazla sevap kazanmak için 40 hadise bir kırk daha ilave edip 80'e, sonra yirmi daha ilave edip 100'e tamamlamışlardır. Halvetî Muhyî'nin yüz hadislerinin 40+40+20 =100 olarak tamamlandığı anlaşılmaktadır. Zira mukaddimenin dışında 40. ve 80. hadis tercümelerinde de mahlasları geçmektedir. Allâh tektir teki sever (=Allâhü vitrûn yuhıbbü'l-vitra)⁸ hükmünce kırk yerine kırkbir, yüz yerine yüzbir, bin yerine binbir hadis düzenleyenler de vardır. Muhyiddin İbni Arabî (öl. 638/1240) *Mişkâtü'l-Envâr* adlı Arapça eserinde yukarıdaki hadisi hatırlatarak topladığı yüz kudsî hadisi 101'e tamamladığını belirtir.⁹

Yüz hadisleri hazırlayan ana sebep "erba'in..." hadisi olmakla beraber başka sebeplerin de olduğu şüphesizdir. Zira 55, 68, 92 vb. farklı sayılardan değil de 100 sayısının tercihi manidardır. Nitekim 40 gibi 100 sayısının da din, edebiyat kültür ve ictimai hayatımızda farklı bir değeri vardır.

Âyetlerde yüz sayısı:

Bakara suresi 259. âyette “Yahut görmedin mi o kimseyi ki evlerinin duvarları, çatıları üzerine çökmüş (alt üst olmuş) bir kasabaya uğradı, ‘Ölümünden sonra Allâh bunları nasıl diriltir acaba!’ dedi. Bunun üzerine Allâh onu öldürüp yüz sene bıraktı; sonra tekrar diriltti. ‘Ne kadar kaldın?’ dedi. ‘Bir gün yahut daha az’ dedi. Allâh ona: ‘Hayır, yüz sene kaldın. Yiyeyeğine ve içeyeğine bak, henüz bozulmamıştır. Eşeyeğine de bak. Seni insanlara bir ibret kılalım diye (yüz sene ölü tuttuk, sonra tekrar dirilttik)...”¹⁰

Çoğu müfessirlere göre âyette sözü edilen şahsın Üzeyir (a.s.) olduğu tahmin edilir.¹¹ Allâh, kudret ve azametini Üzeyir (a.s.)’e göstermek için onu ve eşeğini 100 yıl ölü tutmuş, sonra diriltmiştir.

Hadislerde yüz sayısı:

“Her kim günde yüz kere “Lâ ilâhe illâllâh, vahdehü lâ şerikeleh, lehü’l-mülkü ve lehü’l-hamdü ve hüve alâ külli şey’in kadîr (=Allâh’tan başka ilah yoktur, yalnız O vardır, O’nun eşi ve ortağı yoktur, mülk O’nundur, hamd O’nundur, O, herşeye kadirdir) derse bu dua o kimse için on köle azad etmek sevabına muadil olur ve ona yüz hasene yazılır, yüz musibet de ondan mahvolunur. O gün içinde akşama erişinceye kadar şeytan şerinden eminlik olur. Ve o kimsenin bu duayı okumasından daha faziletli hiçbir kimse evrâd ve ezkâr getiremez. Meğer ki bu duayı ondan daha çok okumuş ola”¹²

“Cennette yüz derece vardır”¹³

“Allâh her yüz yılda bir dini problemleri çözmek üzere bir müceddid gönderir.”¹⁴

Kültür ve edebiyatta yüz sayısı:

- Bir asır 100 yıldır.
- Din, kültür ve edebiyatımızda Hz. Peygamberin yüz

hadîsi derlendiği gibi Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'nin de yüzer sözü bir araya getirilerek eserler derlenmiştir.¹⁵ Ayrıca meşhur İran hükümdarlarından olan “Anuşirvan” gibi tarihî şahsiyetlerin yüz veciz sözünü konu alan eserler de tertip edilmiştir.¹⁶

- Yüz hadîslerin dışında yüz sayısını esas alarak hazırlanmış başka eserler de kültür ve edebiyatımızda görülmektedir. Yüz hadîslerin üç tanesine ad olan *Gül-i Sad-berg* (yüz yapraklı gül) daha değişik muhtevalı eserlerde de isim olarak görülmektedir. Örnek olarak Piriştineli İsa Mesîhî (öl. 918/1512)'nin münşeati,¹⁷ Nev'î'nin bir kasidesi,¹⁸ Bursalı Celîlî (öl. 965/1558)'nin Divanı,¹⁹ Tireli Bostan-zâde Yahyâ Efendi (öl. 1049/1639)'nin Mu'cizâtı²⁰ sayılabilir.

- Müslümanlar tarafından bilhassa her namazdan sonra ve her zikir meclisinde çekilen tesbihlerden her biri 99, “imâme” ile yüz adettir. Lâtîfî'nin Türkçe manzum yüz hadîs tercümesinin ismi de “âşıkların teşbihi” anlamında “*Sübbatü'l-'Uşşâk*”tır.

- Büyük Türk şâirlerinden Ali Şîr Nevâî (1441-1501), *Muhâkemetü'l-Lügatayn* (905/1499) adlı eserinde Türkçenin Farsçaya üstünlüğünü ispatlamak için örnek olarak yüz kelime seçmiş ve bunların anlamları üzerinde durmuştur. Yine XVI. asrın önemli tarihçi ve şâirlerinden olan Gelibolulu Âlî (öl. 1008/1599-1600) de nice tanınmış şâirlerin güzel gazellerinin 20-30'u geçmediğini iddia ederek kendi üstünlüğünü ortaya koymak amacıyla gazellerinden yüz tane seçer ve *Gül-i Sad-berg* ismini verdiği ayrı bir kitapta toplar.²¹ Nevâî, Türkçenin Farsçadan üstünlüğünü, Âlî de kendisinin diğer şâirlerden üstünlüğünü ispatlamak için yüz örneği yeterli görmüşlerdir. Demek ki herhangi bir hususun gücünü ispat etmek için yüz örnek yeterli bir sayıdır.

- Günümüzde de dinî, edebî, tarihî birçok kitabın tertî-

binde yüz sayısının rol oynadığı görülmektedir: Sadeddin Tansel, *Yüz Fıkra Yüz Tarih*, Ankara 1963; Doğan Kuban, *Yüz Soruda Türkiye Sanatı Tarihi*, İstanbul 1970; Neşet Çağatay, *Yüz Soruda İslâm Tarihi*, İstanbul 1972; Şükrü Kaya Seferoğlu ve diğerleri, *Yüz Soruda Türklerin Kürt Boyu*, Ankara 1982.

- Matematik, istatistik vs. alanlarda yüzde (%) kullanılır.
- Ölçmede 1 m = 100 cm'dir.
- Sporda 100 m. sürat koşusu, 4x100 m. bayrak koşusu vardır.
- Askeriyede yüzbaşı rütbesi vardır.

Netice olarak yüz hadîsler derlenirken başka bir sayı yerine 100 sayısının tercih edilmesinde bu sayının yukarıda belirtilen özelliklerinin büyük rol oynadığı kanaatindeyiz.

İlave olarak yüz hadîslerin hazırlanmasında Hz. Peygamberin şefaatine nail olmak, faydalı bir iş yapmak, devlet adamlarından maddi menfaat temin etmek vb. sebeplerin de hatırlanması gerekir.

Manzum Yüz Hadisler

Türk edebiyatında mensur ve manzum yüz hadîsler vardır. Bilinen en tanınmış mensur yüz hadîs Erzurumlu Kadı Mustafa Darîr (öl. 795/1398'den sonra)'in "*Yüz Hadîs Yüz Hikâye*" adlı eseridir. Darîr, doğuştan kör olduğu için "Darîr" lakabıyla tanınmıştır. Bu eser yüz hadîs ve her hadîsten sonra konusuyla ilgili söylenmiş bir hikâyeden oluşur. Türk edebiyatında bilinen ilk yüz hadîs budur.²²

Tespit edilebildiği kadarıyla Türk edebiyatında 6 manzum yüz hadîs mevcuttur. Bunlar Hatiboğlu, Kadri, Latîfi, Halvetî Muhyî, Visâli ve Belîğ'in eserleridir.

Muhammed Hatiboğlu (öl. 838/1434-5'ten sonra) - *Ferahnâme*²³

Manzum yüz hadislerden ilk telif edileni Muhammed Hatiboğlu'nun *Ferahnâme* adlı eseridir. Yedi yılda tamamlanan eser, önce Rebiülâhir 829/ Şubat 1426'da Sultan II. Murad (1421-1444/1446-1451)'a; eserin başında ve sonunda II. Murad'la ilgili kısımların değiştirilmesiyle bir yıl sonra Rebiülâhir 830 /Şubat 1427'de Karamanoğlu Tâcüddîn İbrahim Bey'e (1423-1464); ardından da Zilhicce 838/ Temmuz 1435'te Candaroğlu İsfendiyâr (b. Bâyezîd) Bey'e (1385-1439) takdim edilmiştir.²⁴ Müellifin belirttiğine göre 6000 beyittir. O da Darîr'inki gibi yüz hadîs yüz hikâyeden ibarettir. Önce hadîs metinleri verilmiş, sonra Türkçe manzum çevirileri yapılmış, sonra hadîsin konusuyla ilgili bir hikâye nazmedilmiştir. Eserdeki hadîsler ve hikâyeler Darîr'inkilerle aynıdır. Hatiboğlu mesnevi nazım şekliyle aruzun remel bahrinin *fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün* kalıbıyla eserini oluşturmuş ancak gerek tercüme gerekse hikâyelerde beyit sınırlamasına gitmemiştir.

Şair eserine öncelikle her işe besmeleyle başlamanın önemini belirterek ve sözüün özelliklerinden bahsederek başlar. Sonra 43 beyitlik tevhit, 41 beyitlik na't, 73 beyitlik münacat yer alır. Daha sonra sebep-i te'lif ve Sultan II. Murat medhinde yazılmış bir bölüm gelir. Ardından 41 beyitle devrin vezirleri de övülür. Ana konudan önce son olarak na't-ı sani ve ibtida-i kitap bölümü gelir.

Giriş bölümü mahiyetindeki bu kısımlardan sonra şair eserin temel konusu hadîs tercümelerine başlar. Hadîsler muhtelif konulardan seçilmiştir. Umumiyetle ahlak ve ibadetle ilgilidir. Hadîslerin tamamına yakını *Kütüb-i Sitte*'den alınmıştır.

Hadîs tercümelerinden sonra 47 beyitlik hatime bölümüyle eser son bulur. Hatime bölümünün ortalarında esere tarih

koymak gerektiğini belirterek 829/1426 Rebiü'l-ahirde eserini tamamladığını, adını *Ferahnâme* koyduğunu, kusurlarını bildiğini, okuyuculardan dua ile anılmayı beklediğini; hatime bölümünün sonunda ise Sultan Murat'ı tekrar metheder ve eserini ona takdim etmek istediğini söyler.

Ferahnâme'nin diğer manzum yüz hadîslerden en önemli farkı her hadîs tercümesinden sonra konuyla ilgili bir hikâye ihtiva etmesidir.

Ferahnâme'nin konularını şöyle sıralamak mümkündür:

- Alış verişte pişman olan müşterinin ücretinin iade edilmesinin mükâfatı
- Allâh'tan gelene râzı olmak, onun kelâmının dışında sözü çoğaltmamak, onunla olmayı istemek.
- Allâh'ın fazlı, kudret eli, malı ve rahmetinin çokluğu; işleri Allâh rızası için yapmanın önemi.
- Allâh'ın hayır dilediği emîre iyi bir vezir vermesi.
- Amellerin ölçülmesi.
- Ana ve babaya iyilik etmenin önemi.
- Arife gününün fazileti.
- Arşı götüren (taşıyan) meleklerin ululuğu, arşın su üstünde durması.
- Ashâb ve tâbiînin faziletleri.
- Belânın güçlüğünden Allâh'a sığınmak.
- Cehennem korkusu.
- Dünyanın hem tatlı hem acı oluşu; mü'min için zindan, kâfir için cennet oluşu; onda amellere dikkat edilmesi ve bir garip gibi yaşanması.
- Evlenilecek kadınların vasıfları.
- Fakirin Allâh'ı zikretmesinin önemi, cennete zenginlerden önce girmesi, Allâh'ın onlara fırsat vermesi ve dualarını kabul etmesi.

- Ganîmetlerin bölüşülmesi.
- Güzel huyun önemi.
- Hased, kibir, koğuculuk ve bevli saklayamamanın zararları.
- Hayır söylemek veya susmak.
- Hz. Peygamber'in ululuğu, ilk şefâatçı oluşu, gazaya gidenlere duası, ona çok salâvat getirenlerin âhirette komşusu olacağı.
- Her derdin dermânının oluşu.
- Herkesin çoban oluşu ve raiyyetinden mesul olması.
- Hısımları hoş tutmanın ve ziyâret etmenin fazileti.
- Hocanın sözlerine uymanın mükâfatı.
- İçkinin haram oluşu.
- İlim istemenin fazileti, onu gösteriş için okumanın sakıncası, bildiğini saklayanların âkıbeti.
- İmânın esasları.
- İnfak, ikram ve tasadduk etmenin, yetimi gözetmenin önemi ve bunların helal kazançtan yapılmaları.
- İslâm olarak ihtiyarlayan, saç ve sakalını ağartan kimse-lerin durumu.
- İslâmın beş şartı, namaz, gece namazı, abdest, oruç, hac ve tavaf.
- Kabir azabı.
- Kalemin ilk yaratılan cisim oluşu.
- Kanaatkâr olmanın önemi.
- Kişinin sevdiği ile beraber olacağı.
- Kur'ân okumanın fazileti.
- Lûtîlerin durumu.
- Mekke'nin fazileti.
- Merhamet etmeyene merhamet edilmeyeceği.
- Mübalağalı övmenin yanlışlığı.

- Müslümanların yardımlaşması.
- Niyetin önemi.
- Selâmlaşmanın fazileti.
- Sûrelerden Yâsîn, Duhan, Fâtîha ve İhlâs'ın faziletleri.
- Tuz-ekmek hakkını bilmeyen, birbirlerinin sırrını söyleyen kavmin âkîbeti.
- Zinâ ve recm.
- Zulmün kıyâmet gününde zulüm olacağı, Müslümanın kardeşine ve halkına zulmetmesinin yasak oluşu, başkasına zulmedenin onu razı etmesi hakkındadır.

Kadrî (öl.?) - Manzum Yüz Hadîs Tercümesi²⁵

Kadrinin yüz hadîsinin tek nüshası Yapı Kredi Bankası Fuat Köprülü Kitapları (Sermet Çifter Araştırma Ktp. Nr. 52/77, 182b-189b.) arasındadır. İlk sayfasının başında “Yüz Hadîs-i Şerîfdür ki Manzum Tercüme Olmuşdur” ifadesi yer almaktadır. Eser kıt'a nazım şekli ve aruzun remel bahrinden *fâ'ilâtün /fâ'ilâtün /fâ'ilün* kalıbıyla yazılmıştır.

Eldeki tek nüshasına göre Kadrî'nin eseri klâsik tertibe uygun değildir. Tevhit, na't, sebep-i telif gibi bölümleri yoktur. Besmeleden sonra ilk hadîsle başlar. Eser yüz hadîs metni ve bunların tercümesi iki beyitlik yüz kıtadan ibarettir.

Hadîsler muhtelif mevzulardan seçilmiştir. Ana baba hakkı, dünyanın geçiciliği, cömertliğin faydası, cimriliğin kötülüğü, zulmün kötülüğü, doğruluk, kanaat, merhamet, hüsn-i zan, ölüm vs. konuları işleyen hadîsler seçilmiştir. Hadîs metinleri kısa, tercüme iki beyitlik kıtalar halindedir. Yapılan araştırma sonunda hadîslerin çoğunun *Kütüb-i Sitté*'de mevcut olduğu görülmüştür.

Şair kadrî işlenen her mevzuda ekseriya nasihatte bulunmuştur. Bundan dolayı onu didaktik bir eser olarak değerlendirilmiştir.

direbiliriz.

Mevcut nüshada telif tarihi yoktur. 1032/1622'de istinsah edilmiştir. Ayrıca şairin hangi Kadri olduğu da belli değildir.

Eserdeki konuları şöyle sıralamak mümkündür:

- Allâh korkusu, Allâh'ı zikir.
- Ana, baba, salih evlat.
- Besmeleyle başlanmayan işin sonunun eksik olacağı.
- Bir saatlik tefekkürün 60 yıllık ibadetten hayırlı oluşu.
- Borcun dinde kusur, kişi ile cennet arasında uçurum

oluşu.

- Câhilin ibadeti, câhilin kendine düşman oluşu.
- Cömertliğin faydası, cimriliğin kötülüğü.
- Doğruluk, doğru konuşmak, susmak, boş şeyleri terk

etmek.

- Dünyanın âhiterette köprü oluşu, ona rağbetin kötülüğü

vb.

- Fakirlik ve fakir.
- Fitne.
- Gariplerin duası.
- Gıybet.
- Helal kazanç.
- İnsanlara akılları nisbetinde konuşmak.
- İyilerle beraber olmak, iyilik ettiğiniz kişinin şerrinden

sakınmak.

- Kanâat, kanâatkâr.
- Kırk hadîs ezberleyen kimsenin kıyâmette âlimlerle

olacağı.

- Kibirliye kibr etmek, kibrin helâk edici olması.
- Kişinin sevdiği kavimle beraber olması.
- Küfre rızanın küfür olduğu.
- Mahluka secde etmenin yanlışlığı.

- Merhamet, insaf.
- Münâfıklık alametleri.
- Müslümanın ayıbını örtmek.
- Niyet, iyi zan, Allâh'ın görünüşe değil kalplere bakması.
- Ölüm.
- Sabır.
- Sadakanın belâları defetmesi.
- Şöhretin âfet oluşu.
- Tevbe eden kimsenin günahsız gibi olacağı, tevbekâr gencin Allâh'a yakınlığı.
- Zinâ ile zenginliğin bir arada olamayacağı.
- Zâlim, zulüm.

Latîfî (öl.990/1582) - Subhatü'l-Uşşâk²⁶

16. yy. şair ve tezkirecilerinden Latîfî'nin *Subhatü'l-Uşşâk* adlı bir yüz hadîsi vardır. Telif tarihi belli olmamakla beraber Kanuniye ithaf etmesinden dolayı onun döneminde yazıldığı âşikârdır.

Latîfî'nin yüz hadîsi 347 beyit olup aruzun hafif bahrinden *fe'ilâtün /mefâ'ilün /fe'ilün* kalıbıyla yazılmıştır. Hadîs tercümeleri kıt'a, diğer kısımlar mesnevi nazım şekliyle kaleme alınmıştır.

Şair, klâsik eser tertibine uygun olarak hazırladığı eserine kelime-i tevhit ile başlar. Sonra sırasıyla na't ve sebep-i telif bölümleri gelir. Bu kısmın başında eserin telif edilmesine sebep olan hadîs-i şerîfin manzum tercümesi vardır.

Lâtîfî, hadîsleri nazmen tercüme ederken nelere dikkat ettiğini beyan ettikten sonra halk için en mühim hadîsleri seçtiğini, onları herkesin anlayabileceği sadelikte ve Türkçe nazmettiğini bildirir. Bu ifadelerden *Sübbatü'l-Uşşâk*'ın halk için yazıldığı anlaşılmaktadır. Lâtîfî, tercüme ettiği hadîslerin

tesbihteki gibi yüz olduğunu belirtmiştir.

Sebeb-i teliften sonra 14 beyitlik Kanuni methiyesi vardır. Latifi bu methiyesinde Hz. Peygamberin hadîsi hürmetine risalesinin Sultana hoş gelmesini ve iltifatına mazhar olmasını temenni eder. Âşıkların tesbihi anlamına gelen *Subhatü'l-Uşşâk*'ın Türkiye kütüphanelerinde otuzdan fazla yazma nüshası vardır.²⁷ Yüz hadîsler içinde en fazla nüshaya sahip olan eserdir. Bu onun çok rağbet gördüğünü gösterir.

Eserde daha ziyade cemiyet hayatını düzenlemeye yönelik hadîsler mevcuttur. Tevazu, güzel ahlak, temizlik, tevbe, af, sabır, pişmanlık, güzel söz, cömertlik gibi güzel ahlaka dair hadîsler vardır.

Hadîs tercümelerinden sonra münacat ve tazarru manzumeleri vardır. Tazarruda Hz. Peygamberin vasıflarına temas eder. Sonra kendisi ve bütün ümmet için şefaata talep eder, Hz. Peygamber ve aline salat u selam ile eserini tamamlar.

Eser dili, üslubu ve muhtevası itibarıyla halk tarafından en çok beğenilen yüz hadîs olmuştur. Bu beğeni sebebiyle bazı nüshaları kütüphane kataloglarında Âli, Kemal Paşazade gibi şairler adına da yanlışlıkla kaydedilmiştir.

Subhatü'l-Uşşâk'taki konuları şöyle sıralamak mümkündür:

- Adâletle hükmetmenin önemi.
- Allâh'tan korkmanın durumu.
- Anne-baba, mazlum ve gariplerin duası.
- Başkalarının ayıbını bırakıp kendi ayıbıyla meşgul olmanın güzelliği.
- Boş konuşma, çok konuşma ve yalan söylemenin yanlışlığı.
- Cehalet.
- Cennet ehlinin çoğunun saf oluşu ve Allâh'ın mahzun

kalbi sevmesi.

- Cennet yolunun meşakkat, cehennem yolunun şehvet oluşu.

- Cömert olmak, sadaka vermek ve dilenciye gözetmenin önemi.

- Çalışarak kazanmanın, doğru ve güvenilir tâcir olmanın Allâh indindeki kıymeti.

- Dünya sevgisinin kötülüğü, dünya hayatının kısılalığı, lezzeti vs.

- Gazab-îmân ilişkisi.

- Güçlü olduğu zaman affedenin sıkıntılı anında affedileceği, suçunu ifşâ edenlerin dışında bütün ümmetin affedileceği.

- Güldürmek ve çok gülmenin kötülüğü.

- Güzel, hayırlı, doğru söylemek ve dilini tutmanın faydası.

- Hayrın güzel yüzlülerden talep edilmesi.

- İçki içmek, ipekli giymek ve haram yemenin hükmü.

- İhtiyar kimsenin uzun ömre ve mala karşı hırsı.

- İlimin farz oluşu, ilim talebi, ilimle amellerin çoğalması.

- Koğucu, kibirli ve hilecinin durumu; gybet, kötü huy, hased, fitne ve iki yüzlülüğün kötülüğü.

- Komşu hakkı.

- Kur'ân okuyan kimsenin Allâh'la konuşmuş gibi olması.

- Livata, bir oğlanı şehvetle öpme ve zinânın yasak oluşu.

- Musibete sabretmek ve kanaat.

- Mü'min ve Müslümanın bazı vasıfları.

- Namaz, Kâbe'yi ziyaret ve zekâtın önemi.

- Ölüm, ölünün arkasından sövmek ve ağlamak.

- Pişmanlığın tevbe oluşu.

- Rüşvet alan ve verenin, fâiz yiyen ve aracılık edenin

lanetleneyeceği.

- Sabah vaktinin kıymeti.
- Salâvat getirmenin fazileti.
- Satranç oynama ve seyretmenin sakıncası.
- Sultanın Allâh'ın yeryüzündeki halifesi oluşu, ona sövmenin keraheti.
- Şöhretin âfet oluşu.
- Tevâzu, güzel ahlâk, temizlik, hayra delâlet.
- Vaadin borç oluşu.
- Yalnızlığın kötü arkadaşla beraber olmaktan daha hayırlı oluşu.
- Zengin olduğu için kişiye ikram etmenin sakıncası.
- Zulmün kıyâmette zulûmat oluşu hakkındadır.

Halveti Muhyî (öl.?) - Gül-i Sad-berg²⁸

Halvetî Muhyî²⁹ manzum yüz hadîsinin ismini yüz yapraklı gül anlamında *Gül-i Sad-berg* koymuştur. Eserin bilinen dört nüshası vardır.³⁰ 246 beyitlik eserin mukaddime bölümü mesnevi, hadîs tercümelere ve hatime bölümü kıta nazım şekliyle yazılmış, aruzun hafif bahrinden *fe'îlâtün /mefâ'ilün /fe'îlün* kalıbıyla nazmedilmiştir.

*Mukaddime*de besmele, hamdele ve salveleden sonra Hz. Peygamber'in bütün insanlara her şeyden haber veren bir "muhibir" olarak gönderildiği anlatılır. Hz. Peygamber'in "Kırk hadîs ezberleyenler fukahâ ile haşrolacaktır" buyurduğu belirtilerek bu hadîse uyulması tavsiye edilir. Daha sonra, mevcut olan hadîslerin *Mesâbih*,³¹ *Müslim*³² ve *Buhari*'den³³ alındığı ve sahîh hadîslerin seçildiği yazılıdır. Hadîs tercümelerinde edebî sanatlarla yer verilmediği, sade bir şekilde şerh edildiği ve kıt'a nazım şeklinin kullanıldığı kayıtlıdır. Eser, risâlet gülşeninden koparılmış bir güle benzetilerek, isminin *Gül-i Sad-berg*

(yüz yapraklı gül) konduğu ifade edilir. Bu bilgilerden sonra müellif, eserini ehl-i dile yâdigâr eylediğini, okudukça kendini hatırlayıp dua etmelerini temenni ederek *mukaddime* bölümünü bitirir:

Gül-i Sad-berg dindi nâmına

İrişür bûy-ı cân meşâmına

Mukaddime bölümünden sonra hadîs tercümelerine geçilir. Hadîslerde umumiyetle dinî, içtimaî, ahlâkî mevzular işlenmiştir. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz:

- Akıllı, ahmak.
- Allâh katında yerini bilmek, O'na kavuşmayı arzulamak, O'nu çok zikretmek, O'nun rızasını istemek.
- Allâh'ın sevgili kulları.
- Başkasının ayıbını örtüp kendi ayıbıyla uğraşmanın fazileti.
- Çok gülmenin kalbe zararları.
- Davetsiz olarak bir yemeğe iştirak etmenin hırsızlığa benzemesi.
- Dünyanın faniliği, ona bağlanmanın sakıncaları, Allâh katında değersizliği.
- Emanete riayetın önemi.
- Fakir, aç ve dilenciye yardımın fazileti.
- Gam ve kederin zararları.
- Güzel söz söylemek.
- Hediyeleşmenin önemi.
- İçki içip tevbe etmeyenın hükmü.
- İhtiyacı olmadan istemenin fakirliğe sebebiyet vermesi.
- İki kişi arasını islâhın sevabı.
- Az amelin ilim ile çoğalacağı.
- İmânın faydaları.
- İpekli giymenin nehyi.

- İstişarenin önemi.
- Kanaat etme ve nefis zenginliğine önem vermenin fazileti.
- Kazanın nezr (adak) ile değil, dua ile def olacağı.
- Kelime-i şehâdeti son nefeste söyleyebilmenin önemi.
- Kibr.
- Koğuculuğun günah oluşu.
- Lûtîliğin hükmü.
- Mü'minin hastalığının günahlarına kefaret oluşu.
- Mü'minin vasıfları (Güvenilir ve kanaatkâr olmak, kendisi için istediğini başkası için de istemek, ona gıyabında yardım etmek...)
- Niyetin önemi.
- Ölümün vâiz ve hediye oluşu.
- Pişmanlık.
- Salihlerle oturmanın faydası, kötülerle oturmanın sakıncaları.
- Sultana sövülmemesi.
- Şükrün önemi (nimete, aza ve insanlara).
- Teennî (ilerisini düşünerek acelesiz davranma)nin her işte hayırlı oluşu.
- Tefekkürün önemi.
- Zenginliğin mal çokluğu ile değil, nefis zenginliği ile oluşu.
- Zühd hakkındadır.

Hadîslerin kaynakları ayrı ayrı belirtilmemiş, umumî olarak Mesâbîh, Buhârî ve Müslim'den alındıkları ve sahîh oldukları kaydedilmiştir.

Kütahyalı Muhammed Visâli (öl. 1057/1647) - Gül-i Sad-berg³⁴

Kaynaklarda aslen Niğdeli olması sebebiyle Niğdevî sonradan Kütahya'ya yerleşip ölünceye kadar da orada ikamet etmesi sebebiyle Kütahyevî olarak tanınan Visâli, *Gül-i Sad-berg*'ini III. Mehmed (1595-1603)'in validesi Safiye Sultan'a ithaf etmiştir. Bilinen tek nüshası Erzurum Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi A. S. Levend Kitapları, nr. 406'da kayıtlıdır. Mukaddimesi mensur olup içinde üç kıt'a, iki beyit ve iki müstezad ihtiva etmektedir. Hadis tercümelerini ihtiva eden kısım ise kıt'a nazım şekliyle yazılmıştır. Kıt'aların tamamı ve beyitlerden biri aruzun hafif bahrinden *fe'ilâtün (fâ'ilâtün) / mefâ'ilün / fe'ilün (fâ'lün)* kalıbı ile beyitlerden diğeri ise müzârî bahrinden *mef'ûlü / fâ'ilâtü / mefâ'ilü / fâ'ilün* kalıbı ile müstezadlar hezec bahrinden

Mef'ûlü / mefâ'ilü / mefâ'ilü / fe'ûlün

Mef'ûlü / fe'ûlün

kalıbı ile yazılmıştır. Mensur kısmın içindeki manzumelerle birlikte toplam 210 beyit vardır.

Gül-i Sad-berg'in mukaddime bölümü Allâh'a hamd ü senâ, Hz. Peygamber'e salât u selâm ile başlar. Sonra padişahın Allâh katında derecesi anlatılır. Sonra kendi halini arz eder.

Şâir, mazhar olduğu nimet-i nâdireye şükür maksadıyla bu eseri kaleme aldığına, ona yüce bir unvan vermek amacıyla ismini "*Gül-i Sad-berg-i Valide-i Pâdişâh-ı Cibân*" koyduğunu ve nâm-ı güzinlerine ithaf ettiğini kaydeder.

Gül-i Sad-berg'de sebab-i te'lif bölümünden sonra hadis tercüme gelir. Bu bölümde her hadis birer kıt'a ile tercüme edilmiştir. Umumi olarak; îmân, ahlâk, yardımlaşma, dünyaya bağlanmama... vb. konularda hadisler tercih edilmiştir. Hadis-

leri konularına göre Şu Şekilde tasnif edebiliriz:

- Abdestin ve abdest üstüne abdest almanın fazileti.
- Adaletli olmanın fazileti.
- Allâh'ın cesurları sevmesi, sevdiği kul ve kavme

muamalesi.

- Allâh'ı zikretmenin, onun nimetleri üzerinde

düşünmenin fazileti, zatı üzerinde fazla düşünmenin keraheti.

- Câhilin velî olamayacağı.
- Cömert-cimrî.

- Cennetin anaların ayakları altında oluşu.

- Duanın kazayı defetmesi, gizli ve gıyâben yapılmasının makbûliyeti.

- Duası makbul olan kişiler (âdil imâm, garip, mazlum, oruçlu).

- Dünyanın izzeti.
- Dünya sevgisinin kötülüğü.
- Gençliğin delilikten bir Őube olması.
- Gösterişin uğursuzluğu.
- Hayrın güzel yüzlülerden talep edilmesi.
- Helal kazanmanın fazileti.
- Hz. Peygamber'i bütün insanlardan çok sevmenin

lüzumu.

- İlim, âlim, âlimin âbide üstünlüğu.
- İmânın kısımları, kelime-i Őehadeti tasdik edenin

mükafatı.

- Kanaatin tükenmeyen hazine oluşu.
- Kapı çalmanın adabı.
- Kavmin efendisi.
- Kırk hadîs ezberlemenin hikmeti.
- Kibirliye kibr etmenin sadaka oluşu ve kibrin zararları.
- Komşuya eziyetin kötülüğu, güvenilir komşu.

- Kur'ân ve Kur'ân tilâvetinin fazileti.
- Merhamet etmeyene merhamet edilmeyeceği.
- Mezar ehlinden yardım istenmesi.
- Misafirin kâfirine de ikram edilmesi.
- Mü'minin vasıfları.
- Mü'minlerin kardeşliği, mü'minin kanı gibi malının da haram oluşu.
- Müslümanın vasıfları.
- Namaz.
- Namazda bile yılan ve akrebin öldürülmesi.
- Nefsin en kuvvetli düşman oluşu.
- Niyet.
- Oruç.
- Sabah vaktinin rızkı temin etmesi.
- Sabır.
- Sadaka.
- Şairlerin kalplerinin Rahman'ın hazinesi oluşu.
- Tefekkür.
- Temizlik.
- Vaad.
- Yahûdilerden sakınılması.
- Ziyaretin süresi, ziyaretçinin bereketi.
- Zulmün kıyâmet gününde zulmet olacağı hakkındadır.

İsmail Belîğ (öl.1142/1729) - Gül-i Sad-berg³⁵

Edebiyat tarihinde daha çok *Nubbetü'l-Âsâr*³⁶ adlı eseriyle tanınan Bursalı İsmail Belîğ'in kaleme aldığı *Gül-i Sad-berg*'in iki nüshası bilinmektedir.³⁷ Eser, aruzun remel bahrinden *fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilün* kalıbı ve mesnevî nazım şekliyle yazılmış olup, hadîs tercümeleriyle birlikte toplam 183 beyit ihtiva etmektedir. İlk 12 beyit, tevhit karakterindedir. Bunu, aynı

başlık altında toplanmış bulunan 18 beyitlik na't ve 19 beyitlik sebab-i te'lif bölümü takip eder. Sultân Ahmed Hân b. Sultân Mehmed Hân ve Sadrazam Dâmad İbrahim Paşa hakkında yazılan methiye bölümü 25 beyittir. Sonra hadis tercümeleri bölümü gelir. Her hadis birer beyitle tercüme edilmiştir. Daha sonra 9 beyitlik hâtîme bölümü ve en sonda da ferağ kaydı bulunmaktadır.

İsmail Belîğ, Sebeb-i te'lif bölümüne “Erba'în” hadîsinin Arapça metnini vererek başlar. Bu hadîsteki müjdeyi duyunca gevşekliği terk edip yüz hadis derlediğini ve ona “*Gül-i Sad-berg*” ismini verdiğini kaydeder. Ardından eserde mevcut olan hadîslerin sahîh olduğu ve her hadîsin birer beyitle açıklandığını belirtir. Bölümün son beyitlerinde şâir Hz. Peygamber'in kendisini ve bütün ümmetini bağışlamasını ve bu eserini mahşerde lütfuyla kabul etmesini diler. Son beyitte ise eserden faydalanan insanların dua etmesi temennisinde bulunur.

Gül-i Sad-berg'te mevcut olan hadîslerin çoğu din, ahlâk ve içtimaî hayat ile alakalıdır. Ekserisi ulemâ ve şuarâ arasında çok tanınmıştır. Bunlar konularına göre şu şekilde tasnif edilebilir:

- Abdest.
- Allâh'ın güzeli sevmesi.
- Allâh'ın ismini zikretmek.
- Allâh korkusu.
- Ana-baba ile çocukların ilişkisi.
- Besmele çekmenin fazileti.
- Cehennemde yanacak topuklar.
- Câhilin küfre yakınlığı, câhilin sohbeti.
- Cemâatin rahmet oluşu.
- Çok yemenin kalbi öldürmesi.
- Dinin nasihat oluşu.
- Doğruluk, doğru söz.

- Dua.
- Dünyanın âhiret ehline haram oluşu.
- Ekmeğe hürmet.
- Erkeğin yüz güzelliği.
- Fakirlerin Allâh'ın gerçek dostu oluşu, fakirleri gözetmek.
- Gayret-tembellik.
- Gece ibadeti.
- Göz zinası.
- Güzel söylemek.
- Helal istemek, helal yemek.
- Hükümdarların bağışlaması.
- Hz. Peygamber'in kabri üzere salâvat getirmek, onu ziyaret etmek.
- İlim talebi, âlim ve âlimin âbide üstünlüğü.
- İmânı yükseltmek, imânın süsü.
- İnsanları yüzlerine karşı methetmenin kötülüğü.
- İpekli giymenin hükmü.
- İstişâre.
- Kanaat.
- Kişinin sevdiği ile beraber olacağı.
- Kur'an'ın en faziletli kısmı, Kur'an okumanın ve ezberlemenin fazileti.
- Mü'minin iki dünyada da diri oluşu.
- Namaz.
- Nefs.
- Niyet.
- Oruç.
- Ölümün insanlara vâiz, mü'minlere rahatlık, münafığa hasret oluşu.
- Rızkın hayırlısı.

- Sabır.
- Seferin azaptan bir parça oluşu.
- Seher vaktinin bereketi.
- Sevginin miras oluşu.
- Sıla-i rahim.
- Soğğun zararları, her hastalığın evi, ilaç.
- Sözdence önce selâm vermek.
- Süt emmenin huyları değıştireceğı.
- Susmanın hikmeti.
- Şefâat.
- Şehid.
- Tasadduk, yardım.
- Tevazu, rıfk.
- Tevbekâr genç.
- Ümmetin azabı.
- Zulm hakkındadır.

Gül-i Sad-berg'de hadîs tercümelerinden sonra hâtîme bölümü gelir. Bu bölümde şâir, eserini över. Ona göre, eser Nebvî bağının yeni açmış taze bir gülüdür. Her tarafı saran renk ve kokusu haşre kadar gitmeyecektir. İşte böyle bir güle şâir bülbül gibi âşıktır.

Örnek bir metin: Latîfî'nin Subhatü'l-Uşşâk'ının

Hadîsleri³⁸

1

Kim Allâh ile konuşmak isterse Kur'ân okusun.

Her ki isterse Hak ile kelîmât

Dâyim itsün kırâ'at-ı Kur'ân

Ola Tûr-ı tilâvetinde Kelîm

Reşg ide ana Mûsâ-i 'İmrân

2

*Kim Allâh'tan korkarsa, her şey ondan korkar. (Keşfü'l-Hafâ,
II/2479.) 104^a*

Ol ki havf itdi Hazret-i Hak'dan
Korkar andan cemî'-i halkullâh
Haşyet-i Hak'dan ol ki hâlîdür
Korkıdur her kişiden anı İlâh

3

Bir kere salavat getiren kimsenin zerre kadar günâhı kalmaz.
Salavâtı dilünden eyleme dûr
Tâ şefâ'atden alâsın behre
Her ki bir kerre kim vire salavât
Kalmaz anun günâhı bir zerre

4

Sultana sövmeyin çünkü o, yeryüzünde Allâh'ın gölgesidir.
(Câmiü's-Sagîr, II/9788.)

Kıl du'â pâdişâha sögme sakın
Anı zîrâ halife kıldı İlâh
Sen o zât-ı şerîfi sanma güzâf
K'ol durur yir yüzinde Zıllu'llâh

5

Bir saatlik adalet, yetmiş yıllık ibadetten hayırlıdır.
Hâkim olan kimesne bir sâ'at
Emr-i Hakk üzre ger 'adâlet ide
Ola mı bu sevâb-ı 'adle 'adîl
Ger o yitmiş yıl 'ibâdet ide

6

Kıyamet gününde insanların en sevimsisi âdil imamdır.

(Tirmizî, Ahkam-4.)

Ol şehündür sa'âdet-i kevneyn
Meyli yok zulme 'adle mâyildür
Hazret-i 'izzete ehabbü'n-nâs
Yevm-i mahşerde şâh-ı 'âdildür

7

İlim, Müslüman her erkek ve kadına farzdır. (İbn Mâce,

Mukaddime-4.) 104^b

Merd ü zenden her ehl-i İslâm'a
Farz-ı 'ayn oldı 'ilm-i dîn okımak
Oldı ol 'ilm ile 'amel vâcib
Fark ola tâ anunla bâtıl u hak

8

Beşikten mezara kadar ilim talep ediniz.

Cümle mechûli idegör ma'lûm
'İlme sarf eyle var 'ömrünü heb
Dime geçdi zamânı tahsîlün
Mehden lahde dek kıl anı tâleb

9

Cebaletten daha şiddetli fakirlik yoktur. (Künüzü'l-Hakâik,

II/177.)

Cehle benzer cihânda fakr olmaz
Katı yohsul cihânda câhildür
Mâl ile câhili ganî sanma
Ol kişidür ganî ki kâ mildür

10

Mubakkak ki ilim ile beraber yapılan az amel çoğalır, cehaletle beraber yapılan çok amel ise azalır. (Câmiü's-Sagîr, II/6152.)

Ne 'amel ide olmayan 'ilmi
'İlm ile azacuk 'amel çok olur
Cehl ile sehl olur kesîr 'amel
O da sehv ü hatâ ile yok olur

11

Âlimin önüne geçen insan, Mushaf üzerine oturmuş kimse gibidir.

'Âlim üzre otursa bir 'âmî
Mâl ü câh içün anı görme revâ
'İlmi tahfîf ider şu mertebe kim
Mushaf üzre cülûs ider gûyâ

12

Kişiye zenginliği sebebiyle ikram eden kimsenin dininin üçte biri gider. 105^a

Bir ganîye şu kim gınâsı içün
İtse dünyâ-perest olup ikrâm
Sülûsân-ı nukûd-ı dîni gider
Anda noksân-pezîr olur İslâm

13

Kul kıyamet gününde önce namazı için hesaba çekilir. (Tirmizî, Salat-188; Ebâ Dâvûd, ...-145; Nesâî, Salat-9.)

Her ne dem kim irişe vakt-i salât
Tur edâ it anı vü olma kehel
Kıl namâzı namâzdur bil anı
Yevm-i âhirde sorılan evvel

14

Bir vakit namazı terk eden kimse, kendini bıçaksız kesmiş olur.

Her ki bir vakt namâzı eyleye terk
Kendü nefsinı kendü kâtildür
Dökdi kanın *bi-gayrı sikkinin*
Şol kişi kim salâtı mühmildür

15

Sabah, rızkı temin eder. (Keşfü'l-Hafâ, II/1588.)

Her ki vakt-i seherde huftu ola
Ana subh uykusu virür keselân
Ol gün anun başına gün togmaz
Hem anun rızkına gelür noksân

16

Daima taharet üzere ol, rızkın çoğalır.

Ger dilersen cihânda vüs'at-ı rızk
Hâzır ol dâyimâ tahâret ile
Yüri 'âlemde tayyib ü tâhir
Bulasın rızkı tâ ki vüs'at ile

17

Mala ve yolculuk edecek güce malik olan kimse, onu Allâh evini ziyarete harcasın. (Tirmizî, Hacc-3.) 105^b

Güci yetdükde zâd u râhileye
Ka'be'yi her ki olmaya zâyir
Ya Yahûdî ola ya Nasrânî
Mevt irüp çünki 'ömr ola âhir

18

Zekât, İslâm'ın fitratındandır. (Keşfü'l-Hafâ, I/1416.)

Yolına vardı dîn-i İslâm'un
Her kişi k'eyledi zekâtın edâ
Bile farz oldu çün zekât u salât
Virmeyen itmedi salâtın edâ

19

*İmandan sonra akıllı olmanın şartı insanlarla boş
geçinmektir. (Câmiü's-Sagîr, II/4370.)*

Re's-i 'akl oldu *ba'de imânın*
Halk ile eylemek müdârâyı
Ki müdârâ zamânıdır bu zamân
'Ârif anlar bu remz ü îmâyı

20

*Muhakkak ki selam vermek ve güzel söz söylemek mağfîreti
kazandırır. (Câmiü's-Sagîr, I/2499.)*

Mûcib-i mağfîret durur bil anı
Halka bezl-i selâm ü hüsn-i kelâm
Sebkat it sen selâmı gayrıdan
Hem al ikrâm ile selâmı müdâm

21

*Güzel söz sadakadır. (Buhârî, Cibâd-128, Edeb-34; Müslim,
Zekât-26.)*

Hâcet ehline lutf ile söyle
Dahı gösterme ana gülmez yüz
106^a
Eyü söz ki güler yüz ile ana
Vir cevâbın ki sadaka eyü söz

22

Sözün hayırlısı az ve yol gösterici olanıdır.

Kelimâtun hayırlısı bu kim
Her ne denlü olursa ola kalil
Bir söz ile edâ ola bin söz
Ya'nî ola biri binine delil

23

*Mümin, müminin aynasıdır. (Ebâ Dâvûd, Edeb-49;
Tirmizî, Birr-18.)*

Sâf olup birbirin müşâhedeye
Oldı mir'âtı mü'minün mü'min
Her ne yüzden ki ide ana nazar
Görür anda sıfatının 'aynın

24

*Allâh, tevazu gösteren kimsenin kadrini yükseltir, kibirli
hareket edenin alçaltır. (Keşfü'l-Hafâ, I/2445.)*

Kim tevâzu'la halka hulk itse
Hakk anun kadrini refi' eyler
Her ki kibr ile vaz' ide halka
Rabb-ı 'izzet anı vazî' eyler

25

Güzel ahlak dinin yarısıdır. (Câmiü's-Sagîr, I/3718.)

Hüs-n-i sûret kişide sîretsüz
Şekl-i bi-cândur meselde hemîn
Dîn-i mü'min dürüst degül ansuz
Hüs-n-i hulk oldı çünki nısfu'd-dîn

26

Kalbinde zerre miktarı kibir olan kişi cennete giremez.

(Keşfü'l-Hafâ, II/3117.)

Kibriyâ ki Hak'un ridâsıdır

El uzadan fuzûl u bâtil olur

106^b

Kimde ki zerre denlü kibr olsa

Anı sanma behište dâhil olur

27

*Gıybetten bir kelimeyi terk etmek, Allâh'a, bin rekât
namazdan daha hayırlı gelir.*

Gıybetün bir sözünü terk idegör

Hîç çekme nevâfile zahmet

Hazret-i 'izzete o sevgülidir

Kılmadansa namâzı bin rek'at

28

Gıybet zinadan çok daha kötüdür. (Keşfü'l-Hafâ, II/1812.)

Mümkün oldukça eyle hıfz-ı lisân

Virme hergiz mesâviye ruhsat

Gıybetle söz kaçırmagıl zinhâr

Ki zinâdan eşedd imiş gıybet

29

Sirkenin balı bozduğu gibi kötü huy da iyi ameli bozar.

(Câmü's-Sagîr, II/4722.)

Hûy-ı bedden hazer gerek zinhâr

Ki anunla olur 'amel fâsid

Sû-i hulk ile bozma a'mâlün

Kim olur hall ile 'asel fâsid

30

Mubakkak ki ateşin odunu yediği gibi haset de hasenatı yer.

Kimsenün gel kemâl ü mâline
Hased itme hasûd olup zinhâr
Hasenâtını yir hased kişinün
Nitekim yir ocakda hîmeyi nâr

31

Kim ki sinirli anında kendine hakim olursa, Allâh onun kalbini iman ve emniyetle doldurur. (Tirmizî, Birr-74; İbn Mâce, Zühd-18; Ahmed b. Hanbel, III/438.)

Her ki vakt-i gazabda hışma gelüp
Hışmını yudsa sabr idüp bir ân
107^a
Kâdir olup ya anı def' itse
Tola kalbine emn ile îmân

32

Buzun balı ifsat ettiği gibi gazap da imanı bozar. (Keşfü'l-Hafâ, II/1806.)

Gazab u hiddeti ko mü'min isen
Ki gazab fâsid eyler îmânı
Şehd ü şîrîn ise ne denlü 'asel
Telh ider pâre-i sabûr anı

33

Kim ki iki kişi arasını ıslah ederse, ona şehit sevabı vacip olur.

İki kişi arasını her kim
Zahmete girüp eylese ıslâh
Vâcib olur ana sevâb-ı şehîd
Çünkü ol vire bir fesâda salâh

34

Güçlü olduğu zaman affeden kişiyi, Allâh da sıkıntılı zamanında affeder. (Câmiü's-Sagîr, II/8854.)

Bulsa bir kimse düşmene fırsat
Kâdir oldukda eylese anı 'afv
'Afv idüp bun deminde anı Hudâ
Niçe niçe günâhın eyleye mahv

35

Müminin niyeti amelinden hayırlıdır, fasıkın niyeti ise amelinden şerlidir. (Keşfü'l-Hafâ, II/2836.)

Niyyetin hayra itse bir mü'min
'Amelinden o niyyet afdaldür
Niyyetin şerre kılsa bir fâsık
'Amelinden eşedd ü mühmeldür

36

Hayra delalet eden kimse onu işlemiş gibi olur. (Câmiü's-Sagîr, II/4247. Benzer bir rivayet için bkz. Müslim, İmaret-133; Ebâ Dâvûd, Edeb-115; Tirmizî, İlim-14.)

Bir kişi ki sevâb kasdın idüp
Bir kişi hayr işe delâlet ider
107^b
O sevâba olur anunla şerîk
O kişi ki ne hayr ü tâ'at ider

37

Kim kardeşinin bir ibtiyacını giderirse, Allâh da onun bir ibtiyacını giderir. (Hadisin farklı bir rivayeti için bkz. Buhâri, Mezalim-3.)

Kim kazâ itse Hak rızâsı için
Hâcetin tursa bir müselmânun
İtdüğü eylük olmaya zâyi‘
Bitüre hâcetini Hak anun

38

Hayrı güzel yüzlülerden talep ediniz. (Câmiü’s-Sagîr, I/1107. Farklı bir rivayet için bkz. Buhârî, Mezâlim-3.)

Kerem ehli olur vecîh âdem
Hüs-n-i sûret delîl-i sîretdür
Zişt-rûdan sakın kerem umma
Dile andan ki hûb-sûretdür

39

Vaat borçtur. (Câmiü’s-Sagîr, II/5686.)

Her kişiye ne va‘de kim itsen
Sa‘y idüp va‘deye vefâ idesin
Va‘de çün zimmetünde deyn oldu
Vâcib oldu anı edâ idesin

40

Cömert, Allâh’ın yakınındadır. Ben de onun arkadaşıyım.

Gel gidersen sehâ tarîkına git
Kurbet-i Hakk’a yok bu denlü tarîk
Hak civârındadır sahî dâyim
Hazret-i Mustafâ’dur ana refik

41

Sadaka Rabb’in gazabını def’ eder. (Tirmizî, III/168.)

Geldügince elünden it sadaka
Ki tasadduk belâyı def’ ider

108^a

Eyle vakt-i belâda anı penâh
Gazab-ı kâhiri o def' eyler

42

*Dilenciği kapısından boş çeviren kimseye Allâh, cehennemde
bin yıl azap eder.*

Her ki bir sâ'ili süre mahrûm
Kapusında didükde şey'lillâh
Habs idüp vâdi-i cehennemde
Ana bin yıl 'azâb ide Allâh

43

*Dilenciği reddetmeyin, şayet yarım hurma bile olsa verin.
(Künûzü'l-Hakâik, II/161.)*

Koma kapunda sâ'ili mahrûm
Küllü olmazsa cüz'i vir bârî
Virmez isen tamâm hurmâca
Vir anun bârî nısfı mikdârı

44

*Gariplerin duası kabule yakındır. (Hadisin farklı bir rivayeti
için bkz. Keşfü'l-Hafâ, I/1303.)*

Al ele gönlini gâribün kim
Hastadur gönli hâtırı mahzûn
Gurabânun du'âsın eyledi Hakk
Da'vet içre icâbete makrûn

45

*Ana ve babanın çocuklarına duası, Hz. Peygamber'in
ümmetine duası gibidir. (Câmiü's-Sagîr, II/4199.)*

Vâlidün bed-du'âsını zinhâr
Cehd idüp almasun cihânda veled
Veled üzre du'â-ı vâlidî Hak
Eylemez da'vet-i Nebî gibi red

46

Müminin kalbi Allâh'ın tahtıdır. (Keşfü'l-Hafâ, II/1886.)

İy ki itdün gönüller âzürde
Sırr-ı dilden hiç olmadun âgâh
108^b

Dil mekân-ı Hudâ-yı 'arş-ı mekîn
Kalb-i mü'min vesî-i 'arşullâh

47

Kâfir dahi olsa mazlumun ahından sakınıız. (Buhârî, Zekât-63, Mezalim-9, Cihad-56, Megâzî-60; Müslim, İman-29.)

Yirde kalmaz du'âsı mazlûmun
Kâfir olsa dahi olur makbûl
Zâlimün tîğ-ı zulmi başın alur
Baş açâ çünkü pâdişâhına kul

48

Zulm, kıyamet gününde zulmettir. (Buhârî, Mezalim-8.)

Her ki zulm itdi zîr-i destine
Yarın ol zulmi ana zulmet olur
Ol zamân ki ecel boğazın ala
Ana cân virmesi meşakkat olur

49

Müslim, bütün Müslümanların elinden ve dilinden emin olduğu kimsedir. (Buhârî, İman-4, 5; Rikâk-26; Müslim, İman-64, 65; Tirmizî, Kıyamet-52, İman-12.)

Mü'min ol kimsedür ki tâ andan
Nefret itmeyeler dil ü cânlar
Ne elinden ne hod dilinden anun
Hergiz incinmeye müselmânlar

50

Dünyada ikiyüzlü olan kimsenin kıyamet gününde ateşten bir dili olur.

Şol ki dünyâda iki yüzlü ola
Nitekim şekl-i millet-i seg-sâr
Hâme gibi iki zebânı ola
Ağzı içre iki zebâne-i nâr

51

Koşucu, cennete giremez. (Keşfü'l-Hafâ, II/3116.)

Birbirinden bu halka söz iledüp
Zemme vü nemme olmagıl mâ'il
109^a

Bu sıfatlarla her ki ola mevsûf
Olmaz ol kimse cennete dâhil

52

İnsanın rabatı, dilini tutmasına bağlıdır.

Katı çok güft ü gûya itme heves
Mümkün oldukça eyle hıfz-ı lisân
Dut dilün râhat olayın dir isen
Ki sükût oldı râhat-ı insân

53

*Faydasız şeyleri terk etmek, kişinin dininin güzelliğindedir.
(Tirmizî, Zühd-11; İbn Mâce, Fiten-12.)*

Jeng-i lağv u kelâm-ı fâhişden
Her ki mir'ât-ı dîni eyledi pâk
Hüsn-i İslâm'ı anda gördi 'ayân
Sûret-i ma'nîyi kulüb idrâk

54

Çok konuşan kimsenin vakarı gider. (Keşfü'l-Hafâ, II/2592.)

Bir kişi ki latîfeyi çok ide
Eksilür ırz u vakârı gider
Açılır nüktelerle her sırrı
Keşf olur cümle 'aybı 'ârı gider

55

Yazık o kimseye ki güldürmek için söz söyler. Yazık ona, yazık ona. (Ebâ Dâvûd, Edeb-80; Tirmizî, Zühd-10.)

Oldı veyl-i cahîmi anun için
Güldüre halkı şûh u şakrak ola
Sebeb-i dîhk için mecâlisde
Sözleri lağv u fuhş-ı mutlak ola

56

Çok gülmek kalbi öldürür. (Tirmizî, Zühd-2; İbn Mâce, Zühd-19, 24.)

Bu cefâ-hâne cây-ı hande degül
Sana bilsem neden gelür gülmek
109^b
Zinde-diller bu korkudan gülmez
Kalbe gülmekden irişür ölmek

57

Bile bile yalan söyleyen kimse mel'undur.

Çünkü kizb oldı mücib-i zillet
Her ki 'âdet idinse mağbûndur
Mü'min adında her ki kâzib ola
Didi Peygâmbere anı mel'undur

58

Hileci insan bizden değildir. (Câmiü's-Sagîr, II/8879.)

Hile vü hud'a ehli mekkârı
Didi bizden degül Resûl'llâh
Ya'nî mü'min degül münâfıkdur
Anı haşr eylemez bizümle Allâh

59

Mubakkak ki cennet ehlinin çoğu ahmaktır.

Yüri pür-hîle vü dağal olma
Lâ'übâlî vü sâdıku'l-kavl ol
Cennet ehlinün ekseri bön olur
Sen dahı bönlük eyle makbûl ol

60

Mubakkak ki Allâh hüznü kalbi sever. (Câmiü's-Sagîr, I/1888.)

Ferah u şâdluk yaraşmaz ana
Tâlib-i Hakk olan gerek mahzûn
'Ömrün oldukça gülmesen yime gam
Kalb-i mahzûnî çün sever Bî-çûn

61

Ölmeden önce ölünüz. (Keşfü'l-Hafâ, II/2669.)

‘Âkıbet terk ider seni dünyâ
Şimdiden gel ana vidâ‘ eyle
110^a
Çünkü kat‘-ı ‘alâkadur âhir
Her ta‘allukdan inkıtâ‘ eyle

62

Her ümmete bir fitne musallat olmuştur. Kavminin fitnesi ise maldır.

Oldı bir fitne her bir ümmet için
Olara bâ‘is-i dalâl oldu
Ümmetiçün didi ki Peygâmbere
Bulara fitne milk ü mâl oldu

63

Dünya sevgisi bütün kötülüklerin başıdır. (Câmiü’s-Sagîr, I/3662.)

Bu ne gaflet durur ki cân u dilün
Mâ-sivâ sevgüsüyle toptoludur
Gerçi çokdur günâhun envâ‘ı
Hubb-ı dünyâ bu cümleden uludur

64

Cennete götüren şey, zorluklara katlanmaktır. Cebenneme götüren şey ise şehvetlerdir. (Müslim, Cennet-1; Ebâ Dâvûd, Sünnet-22; Tirmizî, Cennet-21; Nesâî, İman-3.)

Zahmete Hak yolında katlan kim
Cennetün yolu pür-meşakkatdür
Yüri lezzâtı ko ki râh-ı cahîm
Dükeli lezzet ile şehvetdür

65

Bir oğlanı Şehvetle öpen kimseye Allâh, cehennemde bin yıl azap eder.

Bir hevâ ehli nefse tâbi' olup
Öpse Şehvetle ger bir oğlanı
Hak Te'âlâ 'azâb idüp yarım
Yaka bin yıl o cürmiçün anı

66

*Lût kavminin amelini işleyen kimseye Allâh lânet eder.
(Künûzü'l-Hakâik, II/69.)*

'Amel-i kavm-i Lût ile her ki
'Amel idüp 'ikâba oldı mahal
110^b
La'netu'llâha düşdi mazhar ol
Kavl-i Őeytân ile çün itdi 'amel

67

*Erkek erkeğe yanaŐtıđı zaman Rahmân'ın arşı sarsılır.
Şayet ölürsa müşrik ve mel'ün olarak ölü. (Buhârî, Menâkıbü'l-
Ensâr-12; Müslim, Fezâilü's-Sahâbe-123, 125; Tirmizî,
Menâkıb-50.)*

Kaçan itse livâta bir mel'ün
'Arş-ı Rahmân olur o dem lertzân
Ger bu hâl ile ölse kâfir olur
İledür küfre anı ol tuğyân

68

Zina fakirlik getirir. (Keşfü'l-Hafâ, I/1432.)
Ne kadar ki ganî ola zânî
'Âkıbet fakr olur ana gâlib

Mûris-i fakr imiş zinâ zinhâr
Devleti olan olmasun tâlib

69

Şarap, kötülüklerin toplandığı yerdir. (Câmiü's-Sagîr, I/3662.)

Hoş dimişdür diyen şarâba şer-âb
Ki niçe niçe şerri câmi'dür
Şerre cür'et virür fesâda kıvâm
Nefs ü şeytâna katı tâbi'dür

70

Satranç oynayan ve seyreden kimse hınzır eti yemiş gibidir. (Câmiü's-Sagîr, II/2597.)

Lu'b-ı şatrancı her ki şuğl idinüp
İtse yanınca yâhud ana nigâh
Güdüben bir alay hanâzîri
Etin ekl eylemişçe ide günâh

71

Rüşvet alana ve verene Allâh lanet eder. (Tirmizî, Ahkam-9, Ahkam-2; Ahmed b. Hanbel, II/164, 190, 194) 111^a

Ekserî zulmün irtişâdandur
Yir komaz 'adl ile bir işe dahı
La'ana'llâhu didi Peygamber
Cân-ı râşîye mürteşîye dahı

72

Haram üzerine bina etmekten sakınınız. Şüphesiz ki perişanlığın sebebi odur.

Ol binânun ne ola bünyâdı

K'ola mâl-ı harâm ile bünyâd
Ol esâsun olur harâbı karîb
Sehl olur ol 'imâret ü âbâd

73

*Dünyada ipek elbise giyen kişi, abirette giyemez. (Buhârî,
Libâs-25; Müslim, Libâs-11, 21.*

Her ki zen gibi zeyn idüp kendin
Geydi bunda harîr-i rahşende
Kaldı 'uryân siyâb-ı cennetden
Geymez anda libâs-ı tâbende

74

Şöbret âfettir.

N'ola tutsa cihânı kibr ü riyâ
Halk-ı 'âlem esîr-i şöbretdür
Sakın iy zîneti tefâhur iden
Gâfil olma ki şöbret âfetdür

75

Göz değmesi haktır.

Katı gösterme kendüni halka
Nazar-ı çeşm-i bedden eyle hazer
Göz deger âdeme bu söz hakdur
Eserinden irer kişiye zarar

76

Kadınların idare ettiği kavim iflah olmaz.

111^b

Sakalın virdi her ki dest-i zene
Olmadı merd-i kâbile ıslâh

Zen ana hâkim oldu ol mahkûm
Olmaz ol kimse ‘âkıbet iflâh

77

Kötü insan ile beraber olmaktan, yalnız olmak daha hayırlıdır. (Keşfü'l-Hafâ, II/2893.)

Kesretün zahmeti kesir olur
Bu cihânda huzûr-ı yektâluk
Nâ-muvâfık harif ü hem-demden
Kişiye yeg degül mi tenhâluk

78

Ümmetin her ferdi affedilecektir. Ancak işlediği suçu ifşa edenler hariç. (Buhârî, Edeb-10; Müslim, Zühd-52.)

‘Afv ola ol kimesne ümmetden
K’itdügi cürmi eyledi ihfâ
Lîk anun günâhı olmadı ‘afv
K’itdügin halka eyledi ifşâ

79

Pişmanlık tövbedir. (İbn Mâce, Zühd-30; Ahmed b. Hanbel, I/376, 423, 433.)

Çün günâh işledün peşimân ol
Ki nedâmet ana kefâretdür
Ol işe cân u dilden ol nâdim
Tevbe didükleri nedâmetdür

80

Kötülüklerinden komşusu emin olmadıkça hiçbir kul cennete giremez. (Câmiü’s-Sagîr, II/9964.)

Konşu hakkın ri‘âyet it her gâh

İtme hem-sâyeti sakın gam-gîn
İtmez ol kimse cenneti mesken
Cârı cevrenden olmasa ger emîn

81

*İnsanların ayıbını bırakıp kendi ayıbıyla meşgul olan insan
ne güzel insandır. (Keşfü'l-Hafâ, II/1683.) 112^a*

Eylük oldur koyup elün 'aybın
Kendünün 'aybına ola meşgûl
Ögmeye nefsinı yirüp halkı
Hoş degüldür bu resme red ü kabûl

82

Acı bile olsa doğruyu söyle.

(Keşfü'l-Hafâ, II/1890.)

Çünkü gördün bir işi bâtıldur
Hâtır-ı halk için ana dime hak
Söyle hakkı ne denlü acı ise
Ehl-i dîn olana budur elyâk

83

En kıymetli sadaka doğru sözdür.

Bulamaz bu sevâbı bir âdem
Günde bin aca ger vire nafaka
Söyle hakkı yirinde itme sükût
Hak söz oldu çün afdal-ı sadaka

84

Çalışan, Allâh'ın sevgili kuludur.

Ol ki bin zahmet ü meşakkatle
Dest-i rencin idindi kût-ı halâl

Oldı mahbûbı Hakk'un ol kâsib
Buyurupdur Habîb-i hûb-hısâl

85

Dürüst ve güvenilir tacir; nebiler, sıddıklar ve şehitlerle beraberdir. (Tirmizî, Büyü-4; İbn Mâce, Ticaret-1; Dârimî, Büyü-8.)

Tâcir olan kişi ticâretde
Sâdıkul-kavl olup olursa emîn
Enbiyâ esdikâ dahî şühedâ
Haşr olıcak bile kopa yarın

86

Allâh'ın Resûlü ribâ (faiz) yiyen, yediren, onu yazan ve şahitlik yapanlara lanet etti. (Buhâri, Libâs-86; Ebâ Dâvud, Büyü-4; Tirmizî, Büyü-2.) 112^b

Çün ribâ-hôra la'net itdi Resûl
Olmaz İslâm olan ana mâ'il
Kâtib ü şâhidi yiyen yidüren
Oldılar hep bu la'nete dâhil

87

Kaşaşacağıın mukadderatı yazan kalemin mürekkebi kurumuştur. (Buhâri, Nikâh-8; Nesâî, Nikâh-4.)

Nik ü bed levha-i cebînünde
Dest-i takdîr ile k'olundu rakam
Bir bir ol 'âkıbet gelür başuna
Rûz-ı evvel ne yazdı ise kalem

88

Başına gelen her musibete sabreden kimseye Allâh karşılığını verir.

Her ki bu 'âlem-i havâdisde
Uğrasa bir musibete nâ-gâh
Ana sabr itse itmese şekvâ
'İvazın eyleye ana Allâh

89

*Kanaat, eksilmeyen maldır.
(Keşfü'l-Hafâ, II/1900.)*

Mîlk ü mâl âdemi ganî itmez
Kâni' ol ki gınâ kanâ'atdur
Tama' u hırsı ko ki kâni' olan
Sâhib-i genc-i bî-nihâyetdür

90

Dünyada fakir, ahirette aziz olan insan ne güzel insandır.

Her ki dünyâ-yı dündan yudı el
Bu televvüsdan ol temîz oldu
Geçdi dünyâda gerçi zillet ile
Âhirette velî 'azîz oldu

91

Fukara ölümü rahattır. Zenginin ölümü musibettir.

113^a

Gel igen tâlib-i gınâ olma
Ki ganîye ölüm musibetdür
Zillet ü fakr ile ölürsen öl
Fukarâ mevte çünkü râhatdur

92

*Dünya hayatı kısa bir andan ibarettir. Onu da ibadetle geçir.
(Keşfü'l-Hafâ, I/1331.)*

Tayanup 'ömre kılma tül-ı emel
'Ömr devrin geçürme gaflet ile
Çünkü dünyâ zamânı sâ'at imiş
Geçür ol sâ'ati 'ibâdet ile

93

*Zenginlerin devleti dünyadadır, bâki değildir. Fakirin devleti
ise ahirettedir, fâni değildir.*

Ağniyâ devletin sorarsan eger
Dâr-ı dünyâdadur bekâsuzdur
Fukarâ 'izz ü devleti ammâ
Milk-i 'ukbâdadur fenâsuzdur

94

*Dünya müminin zindanı, kâfirin cennetidir. (Müslim,
Zühd-1; Tirmizî, Zühd-16.)*

Oldı dünyâ çü mü'mine zindân
Merd-i Hakk'a bu evde râhat yok
Oldı dünyâ behişt-i ehl-i dalâl
Ni'met ü mâlına nihâyet yok

95

*İhtiyar iki şeyi sevmekte genç gibidir. Bunlar uzun ömür ve
çok maldır. (Câmiü's-Sagîr, II/4971.)*

Pîr olan kimsene yigit gibidür
Râgıb olmakda bir iki hâle
Olur anun mahabbeti gâlib
Tül-ı 'ömr ile kesret-i mâle

96

Dünya lezzeti (tadı) ahirette acı, dünya acısı ahirette tatlı olur. (Ahmed b. Hanbel, V/342.) 113^b

Ey tâleb-kâr-ı lezzet-i dünyâ
Âhirette bu nûş nîş olısar
Acı dirlikleri bu dünyânun
Ehl-i ‘ukbâya tatlu yemş olısar

97

Vaiz olarak ölüm kâfidir. (Câmiü’s-Sagîr, II/6245.)

Kasd-ı cân ide çün bedende ecel
Kal’alar olmaya anı hâfız
Gayrı nâsîh nasîhatın koyalum
Mevt hâli hemîn ola vâ’iz

98

Öülerinize sövmeyiniz. (Buhârî, Cenâiz-97, Rikâk-42; Müslim, Fezâilü’s-Sahâbe-221, 222; Tirmizî, Birr-51.)

Sögme ölmüşlere vebâle girüp
Hayra gir it du’â-i hayr ile yâd
Çünkü anlar nizâ’ı kat’ itdi
Sen de dilden kıl anları âzâd

99

Muhakkak ki akrabalarının arkasından ağlaması ölüye azap olur. (Buhârî, Cenâiz-32, 33, 44, Megâzî-8; Müslim, Cenâiz-16, 18, 19.)

Akrabâdan birisi fevt olsa
Giryeye vü zârı kılma anun için
Ana zîrâ ‘azâb olur o bükâ
Gel ‘azâb itme ana cânun için

Her kul işlediği ameller üzerine hesaba çekilir. (Müslim, Cennet-83.)

Ne ‘amelle ölürse bir âdem
O ‘amel üzre yine haşr olısar
Ölmedin idegör bed işleri terk
Her ‘amel çünkü sâhibin bulısar

Sonuç olarak

Hız. Peygamberin hadîsleri güzel sanatların bir kolu olan edebiyatın da konusu olmuştur. Hız. Peygamberi şairler de sanat/şiir yoluyla anlamaya ve anlatmaya çalışmışlardır. Bu manada klâsik Türk edebiyatında onun hayatı siyer, doğumu mevlit, övgüsü na’t, ahlâkı ve fiziki hilye, savaşları gazavatnâme, mucizeleri mu’cizatnâme, hicreti hicretnâme, mi’râcı mi’râciyelerle anlatılmaya çalışılmıştır.

Hız. Peygamberin hayatı ve hadîsleri islâm ve Türk edebiyatının yegâne fikri kaynaklarından biri olmuştur. Şairler Hız. Peygamberin hadîslerinden kendileri istifade ettikleri gibi başkalarının da istifadesi için çeşitli eserler hazırlamışlardır. Bunlardan biri de yüz hadîslerdir.

Manzum yüz hadîslerde müşterek olarak en fazla üzerinde durulan konu dünyanın fâniliği, aldaticılığı, zevklerinin geçici oluşu gibi dünyanın menfî özellikleridir. Onun ardından ilmin önemi, fazileti, onu talep etmenin vâcip oluşu ve âlimlerin kıymeti hakkında bilgi veren hadîsler gelir. Bunların dışında mü’minlerin çeşitli vasıfları, dua etmenin önemi, ölüm, sadaka, kibir vb. konular üzerinde durulur. Sözü edilen bu hususlar, manzum yüz hadîslerin telif edildikleri devirler ve bölgeler itibarıyla müştereken ihtiyaç hissedilen konular olarak mütalaa edilebilir.

Kırk hadîslere göre yüz hadîsler sayıca oldukça azdır. Toplam altı manzum yüz hadîs tespit edilebilmiştir.

İlk manzum yüz hadîs Hatiboğlu'nun *Ferahnâme*'sidir.

Yüz hadîsler içinde en çok rağbet göreni Latîfi'nin *Subhattü'l-Uşşâk*'idir.

Hadîsler -İsmail Belîğinki hariç- umumiyetle kıta nazım şekliyle tercüme edilmişler, diğer mukaddime ve hatime bölümleri umumiyetle mesnevi nazım şekliyle yazılmıştır.

Manzum yüz hadîslerin ortaya çıkış sebebi şüphesiz ki Hz. Peygamberin "men hafaza 'alâ ümmetî erba'îne hadîsen..." şeklinde başlayan kırk hadîs ezberlemeyi ve öğretmeyi teşvik eden hadîsidir. Ancak bu sayıda hadîsin tercih edilmesinin altında yüz sayısının da din, edebiyat, kültür ve ictimai hayatımızdaki etkin yerinin de rol oynadığı bir gerçektir.

Kaynaklar

ABDULKADİROĞLU, Abdülkerim (haz.), İsmail Belig, *Nubbetü'l-Âsâr li-zeyli Zübdeti'l-Eş'âr*, Gazi Üniversitesi Yay., Ankara 1985.

ACLÛNÎ (İsmâil b. Muhammed), *Keşfü'l-Hafâ Muzilü'l-İlbâs Am-meş-Tebâre Mine'l-Ehadis alâ Elsineti'n-Nas*, Dâru'l-İhyâi't-Tedasi'l-Arabi, Beyrut, 1351 (1932), II C.

ÂLÎ (Gelibolulu), *Gül-i Sad-berg*, İstanbul Millet Ktp., Ali Emiri, Manzum, nr. 1108.

AYDINLI, Abdullah, *Hadis Istılabları Sözlüğü*, Timaş Yay., İstanbul 1987.

BOSTAN-ZÂDE YAHYÂ EFENDİ (Tireli), *Mu'cizât*, İstanbul Üniversitesi Merkez Ktp., TY., nr. 3509.

BUHÂRÎ (Ebû 'Abdullah Muhammed İbn İsmâil), *Sabih-i Bubâri ve Tercemesi*, Mtc. Mehmed Sofuoğlu, Ötüken Yay., İstanbul 1987-1989, 16C.

CELİLÎ (Bursalı), *Gül-i Sad-berg (Divan)*, Süleymaniye Ktp., A. Nihad Tarlan Bl., nr. 72/4.

ÇAKAN, İsmail Lütfi, *Hadis Edebiyatı*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay., nr. 2, İstanbul 1985.

HALVETÎ MUHYÎ, *Gül-i Sad-berg*, DTCF. Ktp., M. Ozak-I, nr. 110.

HALVETÎ MUHYÎ, *Gül-i Sad-berg*, Erzurum İl Halk Ktp., nr. 15454.

HALVETÎ MUHYÎ, *Gül-i Sad-berg*, İstanbul Beyazıt Genel Ktp., Nâdir Eserler Bl., nr. 1233.

HALVETÎ MUHYÎ, *Gül-i Sad-berg*, İstanbul Beyazıt Genel Ktp., Nâdir Eserler Bl., nr. 1234.

HATİBOĞLU, *Ferahnâme*, Afyon İl Halk Ktp., Gedik Ahmed Paşa Bl., nr. 17907 (1183).

HATİBOĞLU, *Ferahnâme*, Kayseri Raşid Efendi Ktp., nr. 1074.

HATİBOĞLU, *Ferahnâme*, Koyunoğlu Müzesi Ktp., nr. 13282 ve 13290; TTK Ktp., nr. 430.

HATİBOĞLU, *Ferahnâme*, Macar İlimler Akademisi Ktp., TY., nr. 24.

İSMAİL BELİĞ, *Nubbetü'l-Âsâr li-zeyli Zübdeti'l-Eş'âr*, haz. Abdülkerim Abdulkadiroğlu, Ankara 1985.

İSMAİL BELİĞ, *Gül-i Sad-berg*, İskilip Halk Ktp. nr. 1217/5.

İSMAİL BELİĞ, *Gül-i Sad-berg*, İstanbul Üniversitesi Ktp., TY. nr. 2206/2.

KARAHAN, Abdülkadir, *İslâm-Türk Edebiyatında Kırk Hadis, Toplama, Tercüme ve Şerhleri*, İstanbul 1954.

KOÇYİĞİT, Talat, *Hadis Tarihi*, İlmî Yayınlar Yay., Ankara 1981.

Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Açıklamalı Meâli, haz. Ali Özek ve diğerleri, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1993.

LATİFÎ, *Subhatü'l-Uşşâk*, Beyazıt Devlet Ktp. Nadir Eserler, nr. 1419.

LATİFÎ, *Subhatü'l-Uşşâk*, Konya Mevlânâ Müzesi Ktp., nr. 5167.

LATİFÎ, *Subhatü'l-Uşşâk*, Millet Yazma Eser Ktp. Ali Emîri, Manzum, nr. 803 ve nr. 804.

LATİFÎ, *Subhatü'l-Uşşâk*, Nuruosmaniye Ktp., nr. 4897.

LATİFÎ, *Subhatü'l-Uşşâk*, Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 378/4.

LATİFÎ, *Subhatü'l-Uşşâk*, Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 5427.

LATİFÎ, *Subhatü'l-Uşşâk*, Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Ef., nr. 3837.

LATİFÎ, *Subhatü'l-Uşşâk*, Süleymaniye Ktp., Pertevniyal, nr. 192.

LATİFÎ, *Subhatü'l-Uşşâk*, Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr. 3023.

MUHYİDDİN İBNİ ARABÎ, *Nûrlar Hazinesi (Mişkâtü'l-Envâr)*, Trc. Mehmed Demirci, İz Yay., İstanbul 1990.

MUHYİDDİN-İ NEVEVÎ, *Riyâzü's-Sâlibin ve Tercemesi*, Haz. A. Hamdi Akseki, Ankara 1980, C. I.

MÜSLİM (Ebu'l-Hüseyin Müslim İbnü'l-Haccâc el-Kuşeyrî en-Nişâbüri), *Sahîb-i Müslim ve Tercemesi*, Mtc. Mehmet Sofuoğlu, İrfan Yay., İstanbul 1988, VIII C.

NEV'Î, *Divân*, Haz. Mertol Tulum - M. Ali Tanyeri, İstanbul Ü. Edebiyat Fak. Mtb., İstanbul 1977.

ÖZTOPRAK, Nihat, *Klâsik Türk Edebiyatında Manzum Yüz Hadisler*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü yayımlan-

mamiş doktora tezi, İstanbul 1993.

Pend-nâme-i Anuşirvân-ı Âdil, Süleymaniye Ktp., Ayasofya Bl., nr. 3780.

SEFERCİOĞLU, Nejat, *Nev'î Divânının Tablîli*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1990.

SUBHÎ es-SÂLÎH, *Hadis İlimleri ve Hadis İstılabları*, Trc. M. Yaşar Kandemir, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., 3. Baskı, Ankara 1981.

ZEBÎDÎ, *Sabîh-i Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercümesi ve Şerhi*, Trc. Kâmil Mirâs, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara 1980, XIIC.

Notlar

¹ Subhi es-Sâlih, *Hadis İlimleri ve Hadis İstılabları*, Trc. M. Yaşar Kandemir, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., 3. Baskı, Ankara 1981, s. 1; Talat Koçyiğit, *Hadis Tarihi*, İlmî Yayınlar, Ankara 1981, s. 9-10; Muhyiddin-i Nevevî, *Riyâzü's-Sâlihîn ve Tercemesi*, "Mukaddime, Hadis ve Sünnet" Bl., Haz. A. Hamdi Akseki, Ankara, 1980, C. I., s. 1; Abdullah Aydınlı, *Hadis İstılabları Sözlüğü*, Timaş Yay., İstanbul 1987, s. 63.

² İsmâil L. Çakan, *Hadis Edebiyatı*, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Yay., İstanbul 1985, s. 4.

³ Subhi es-Sâlih, *a.g.e.*, s. 15-17.

⁴ Hadis hafızları bu hadîsin bir çok senetleri olmasına rağmen zayıf olduğunda birleşirlerdir. Ancak amellerin faziletleri hakkındaki hadislerle amel muhaddislerin ittifakla kabul ettikleri bir husustur. Bak. Nihat Öztoprak, *Klasik Türk Edebiyatında Manzum Yüz Hadisler*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü yayımlanmamış doktora tezi, İstanbul 1993., s.7.

⁵ Bak. Abdülkadir Karahan'ın *İslâm-Türk Edebiyatında Kırk Hadis, Toplama, Tercüme ve Şerhleri*, İstanbul Üniversitesi Yay., İstanbul 1954.

⁶ Abdülkadir Karahan, *a.g.e.*, s. 292.

⁷ Bu konuda daha geniş bilgi için bak. Abdülkadir Karahan, *a.g.e.*, s. 8-19.

⁸ Müslim, *Sahib-i Müslim ve Tercemesi*, haz. A. Hamdi Akseki, Ankara 1980, 4835; Buhârî, *Sahib-i Buhârî ve Tercemesi*, Mtc. Mehmet Sofuoğlu, İstanbul 1987-1989, Daavat 68.

⁹ Muhyiddin İbni Arabî, *Nûrlar Hazinesi (Mişkâtü'l-Envâr)*, Trc. Mehmed Demirci, İz Yay., İstanbul 1990, s.51, 54, 55.

¹⁰ *Kur'ân-ı Kerim ve Türkçe Açıklamalı Meâlî*, haz. Ali Özek ve diğerleri, Ankara 1993, s.42.

¹¹ Ali Özek vd., *a.g.e.*, s. 42.

¹² Zebidî, *Sahib-i Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercümesi ve Şerhi*, Trc. Kamil Miras, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara 1980, C. XII, nr. 2157.

¹³ Buhârî, Tevhid-22.

¹⁴ Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ Muzilü'l-İlbâs Amme's-Tehâre Mine'l-Ehadis alâ Elsineti'n-Nas*, Dârü'l-İhyâi't-Tedasi'l-Arabî, Beyrut, 1351 (1932), C. I,

s. 243, nr. 740.

¹⁵ Reşidüddin Vatvat, Hazret-i Ali'nin Yüz Sözü Gül-i Sad-berg, haz. Adem Ceyhan, Buhara Yayınları, İstanbul

¹⁶ Bkz.: *Pend-nâme-i Anuşirvân-ı Âdil* (Her söz Farsça birer beyitle tercüme edilmiştir.), Süleymaniye Ktp., Ayasofya Bl., nr. 3780, yk. 143^b-151^a.

¹⁷ Süleymaniye Ktp., Esad Efendi Bl., nr. 3351/2, yk. 6^b-25^b.

¹⁸ Nev'î, *Divan*, Haz. Mertol Tulum-M. Ali Tanyeri, İstanbul Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul 1977, XII. Kaside, s. 33-41. Bu Divân'ın tahlili için bkz.: M. Nejat Sefercioğlu, *Nev'î Divanı'nın Tahlili*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1980.

¹⁹ Süleymaniye Ktp., A. Nihad Tarlan Bl., nr. 72/4, yk. 36^b-44^a.

²⁰ İstanbul Üniversitesi Merkez Ktp., TY., nr. 3509, 170 yk. [Bu nüsha, kütüphane katalogunda Dukakin-zâde Yahya (öl. 990/1582) adına kayıtlıdır.]

²¹ Bkz. İstanbul Millet Ktp., Ali Emîri, Manzum, nr. 1108, yk. 286-290.

²² Eser hakkında daha geniş bilgi için bak. Nihat Öztoprak, *a.g.t.*, s.30-32.

²³ Bu madde (Nihat Öztoprak, *a.g.t.*, s.33-50, 95-354.)'den özetlenmiştir.

²⁴ Bilinen Ferahnâme nüshaları: Macar İlimler Akademisi Ktp., TY., nr. 24; Afyon İl Halk Ktp., Gedik Ahmed Paşa Bl., nr. 17907 (1183), yk. 1^b-177^b; Kayseri Raşid Efendi Ktp., nr. 1074; Koyunoğlu Müzesi Ktp., nr. 13282 ve 13290; TTK Ktp., nr. 430.

²⁵ Bunlardan Macar İlimler Akademisi, Kayseri Raşid Efendi ve Afyon nüshaları Sultan II. Murat'a, Koyunoğlu (13282) nüshası Karamanoğlu Tâcüddin İbrâhim Bey'e, Koyunoğlu (13290) nüshası Candaroğlu İsfendiyar Bey'e sunulmuştur.

²⁶ Bu madde (Nihat Öztoprak, *a.g.t.*, s. 51-57, 354-387)'den özetlenmiştir.

²⁷ Bu madde (Nihat Öztoprak, *a.g.t.*, s. 58-68, 388-432)'den özetlenmiştir.

²⁸ Bu nüshalardan bazılarının künyeleri şu şekildedir: Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 378/4, yk. 100^b-115^b; Millet Yazma Eser Ktp. Ali Emîri, Manzum, nr. 803, vr. 1^b-32^a ve nr. 804, vr. 1^b-21^a; Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 378/4, vr. 100^a-115^b; Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 5427, vr.

149^b-158^b; Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Ef., nr. 3837, vr. 1^b-6^a; Süleymaniye Ktp., Pertevniyal, nr. 192, vr. 1^b-17^a; Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr. 3023, vr. 81^b-88^b; Nuruosmaniye Ktp., nr. 4897, vr. 39^b-54^a; Beyazıt Devlet Ktp. Nadir Eserler, nr. 1419, vr. 40^b-52^a; Konya Mevlânâ Müzesi Ktp., nr. 5167, vr. 27^a-46^b.

²⁹ Bu madde (Nihat Öztoprak, *a.g.t.*, s. 68-74, 433-475)'den özetlenmiştir.

³⁰ Şairin kimliği hakkında net bilgi yoktur. Edirneli Muhyiddin Gülşeni olabileceği düşünülebilirse de biz farklı biri olduğu kanaatindeyiz. Zira Gülşeni'nin eserleri arasında yüz hadîs olmadığı gibi mahlası da farklıdır. Oysa yüz hadîs şairi ısrarla iki kelimeli "Halvetî Muhyî" mahlasını kullanmaktadır.

³¹ İstanbul Beyazıt Genel Ktp., Nâdir Eserler Bl., nr. 1233; aynı kütüphanede nr. 1234; DTFCF. Ktp., M. Ozak-I, nr. 110; Erzurum İl Halk Ktp. nr. 15454.

³² Ebû Muhammed el-Hüseyn b. Mes'ud el-Ferrâ el-Begavî (öl. 516/1122)'nin tertip ettiği bir hadîs kitabıdır. *Mesâbihü's-Sünne* diye tanınır. 4434 hadîs ihtiva etmektedir. Eser, *Kütüb-i Sitte* ve Dârimî'nin *Sünen*'ine dayanmaktadır. (Daha geniş bilgi için bkz. İ. Lütfi Çakan, *a.g.e.*, s. 99-100.)

³³ *Müslim*, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî en-Nişâbüri (öl. 261/875)'nin *el-Câmiu's-Sabîh* isimli eserinin yaygın adıdır. Birçok baskıları vardır. Eserin Mehmet Sofuoğlu tarafından yapılan Türkçe tercümesi, "*Sabîh-i Müslim ve Tercemesi*" adıyla 8 cilt olarak İstanbul'da 1988 yılında basılmıştır.

³⁴ *Buhâri*, Ebû 'Abdullah Muhammed İbn İsmâil el-Buhâri (öl. 256/870)'nin *el-Câmiu's-Sabîh* isimli eserinin yaygın adıdır. Birçok baskıları vardır. Mehmet Sofuoğlu tarafından yapılan Türkçe tercümesi, "*Sabîh-i Buhâri ve Tercemesi*" adıyla 16 cilt olarak İstanbul'da 1987-1989 yıllarında basılmıştır.

³⁵ Bu madde (Nihat Öztoprak, *a.g.t.*, s 74-79, 476-515)'den özetlenmiştir.

³⁶ Bu madde (Nihat Öztoprak, *a.g.t.*, s.80-91, 515-544)'den özetlenmiştir.

³⁷ Bu eser Abdülkerim Abdulkadiroğlu tarafından hazırlanmıştır. Bak.

İsmail Belig *Nubbetü'l-Âsâr li-zeyli Zübdeti'l-Eş'âr*, Ankara 1985.

³⁸ İstanbul Üniversitesi Ktp., TY. nr. 2206/2; İskilip Halk Ktp. nr. 1217/5.

³⁹ Burada verilen metinler *Subhatü'l-Uşşâk*'in Süleymaniye (Ayasofya Bl., nr. 378, yk. 100^a-115^b) nüshasındandır. Bazı problemler yerlerde Süleymaniye Ktp. (H. Mahmud Ef. Bl., nr.3837, yk. 1^b-6^a), Bayezid (Nadir Eserler Bl., nr. 1419, yk. 40^b-52^a), Nuruosmaniye (nr. 4897, yk. 39^b-54^a) nüshalarından da istifade edilmiştir. Nüsha farkları için bk. Nihat Öztoprak, *a.g.t.*, s.388-426.